

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE MASUMİYET KARİNESİ

Dr. A. Caner Yenidünya
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı

Sanığın suçluluğunun kesin bir yargı kararı ile saptanmasına kadar masum sayılacağı anlamına gelen masumiyet karinesi, suç isnadı altında bulunan kimselerin hâkimler ve kamuoyu nezdinde suçlu varsayılmasını engellemektedir. İlk kez 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 9 uncu maddesinde yer alan ilke, hızla ulusal ve uluslar arası mevzuata yayılmış, birçok ülkenin anayasalarında ve uluslar arası sözleşmelerde benimsenmiştir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında; “bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır” demek suretiyle masumiyet karinesinden bahsedilmiş, ülkemizde de 1982 Anayasası'nın 38 inci maddesinin 4 üncü fıkrasında “hiç kimsenin kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu sayılamayacağı” belirtilerek kural benimsenmiştir.

Masumiyet karinesi uyarınca bir kimsenin suçlu olarak nitelendirilebilmesi ve hakkında ceza hukuku müeyyidelerinin tatbik edilebilmesi, yargılama organı tarafından verilen mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olmasına bağlıdır. Bununla beraber bir kimsenin suç teşkil eden bir eylemden mahkûm olması, eylemi işlediği hususunun her türlü şüpheden uzak şekilde ispat edilmesini gerektirir. Bu itibarla, masumiyet karinesinin ceza yargılamasındaki sonucu ve uygulama alanı esasında ispata ve ispat yükümüne ilişkindir. Bir suç işlendiği iddiasını şüpheye yer vermeyecek şekilde ispat etmek iddiacıya aittir ve sanık suçsuzluğunu kanıtlamakla yükümlü değildir. Şu halde; ceza muhakemesinde ispat için sabit oluş (sübut) arandığına göre, bunun dışında mahkûmiyet kararı verilmeyecek, şüpheden sanık yararlanır ilkesi (in dubio pro reo) devreye girerek muhakeme beraatle sona erecektir. Bir suçlunun cezasız kalmasının, bir suçsuzun mahkûm olmasına tercih edilmesi ve suçluluğu sabit oluncaya kadar masum sayılması anlamına gelen şüpheden sanık yararlanır ilkesi, esasen masumiyet karinesinin de doğal bir sonucudur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, masumiyet karinesinin etkinliğinin sağlanması ölçütlerine yer verdiği 06.12.1988 tarihli Barberá, Messegué v. Jabardo – İspanya Kararında bu hususlara işaret etmiştir. Buna göre; yerel yargılama makamının hâkimleri, muhakemeye sanığın isnat konusu suç işlediği önyargısı ile başlamamalıdır. Muhakemede ispat yükü, sanıkta değil, savcıda olmalıdır. Savcı, sanığı mahkûm etmeye yetecek delil araçlarını mahkemeye sunma yükümü altındadır. Savcı açacağı davadan sanığı haberdar etmeli, böylece sanığa savunmasını hazırlama ve sunma imkânı tanınmalıdır ve son olarak da sanık şüpheden yararlandırılmalıdır. İfade edelim ki, şayet yargısal bir karar savunma haklarını kullanma imkanı vermeksizin, resmi olarak suçluluk tespit edilmemesine rağmen, sanığın suçlu olduğu düşüncesini yansıtıyor veya ima ediyorsa masumiyet karinesi ihlal edilmiş olur. Nitekim örneğin, Mahkemenin 05.03.1983 tarihli Minelli-İsviçre Kararında; suçlu olduğu sabit olmadan, dava zamanaşımı nedeniyle yargılama sona ermesine rağmen, yargılama masraflarının bir kısmının sanığa yüklenmesi masumiyet karinesine aykırı bulunmuştur.

Suç isnadı altında bulunan kimseyi dikkate alan masumiyet karinesinin, hukuk yargılamalarında tatbik imkânı bulunmamaktadır. Sözleşmenin 6 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında geçen “suç” tabiri, teknik anlamda kullanılmıştır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi “ceza hukuku alanında suçlar”ın neler olduğunu saptarken, kendisini âkit devletlerin iç hukukuyla tam olarak bağlı saymamaktadır. Nitekim Mahkeme, 21.02.1984 tarihli Öztürk Kararında, Alman Mevzuatına göre idari suç niteliğinde bulunan eylemin, Sözleşme'nin 6 ncı maddesi bakımından “cezai” nitelikte olduğunu kabul etmiştir.

Masumiyet karinesinin etkilerini doğurması bakımından ceza davasının açılmış olması şart değildir. Bireyin suç işlediği şüphesiyle hakkında ilk kovuşturma işleminin yapıldığı andan itibaren ilke etkilerini doğurmaya başlar (05.03.1983 tarihli Minelli – İsviçre Kararı) ve etkisini yalnızca ceza davası ve sonuçlarıyla sınırlı değil, muhakeme faaliyetinin tüm safhalarında ve bu davayla bağlantılı öteki davalarda da gösterir. Hemen ifade edelim ki, bir ceza muhakemesi sırasında tutuklanan sanığın, yargılanıp beraat ettikten sonra, haksız tutuklamanın varlığı sebebiyle bulunduğu tazminat isteminin reddi, peşinen masumiyet karinesinin ihlali sayılmaz. 25.08.1987 tarihli Englert-Almanya Davasında, müracaatçı beraat ettiği bir yargılama sonrasında, tutuklu kaldığı günler için devletten tazminat talebinde bulunmuş, ancak bu talebi Alman yerel mahkemesince reddedilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi konuyla ilgili içtihadında, yerel mahkemenin tutuklu kalınan süreyle ilgili tazminat talebini reddederken gösterdiği gerekçelerin beraat etmiş sanığın üzerinde halen mevcut bir suçluluk şüphesine işaret etmediğini, bu nedenle suçsuzluk karinesinin ihlal edilmediğini belirtmiştir. Buna karşılık 25.08.1993 tarihli Sekanina-Avusturya Kararında Mahkeme, ceza muhakemesinin işin esasına girilmeksizin sona erdirildiği durumlarda, şüphenin dile getirilmesinin mümkün olduğunu, ancak kesin hükümle beraat kararı verildikten sonra, artık sanığın şüphe altında olduğu gerekçe gösterilerek uyuşmazlıkla ilgisi olan diğer bir işlemin yapılamayacağını, bu itibarla beraat kararı verildikten sonra talep edilen bir tazminatın, sanık üzerindeki şüphenin devam ettiği gerekçesiyle reddinin, masumiyet karinesini ihlal edeceğini ifade etmiştir.

Delil yetersizliği sebebiyle şüpheden yararlanarak beraat eden sanığın, bu kararın kesinleşmesinden sonra, söz konusu kararın gerekçesi de dâhil olmak üzere, suçluluğu konusundaki şüphelerin devam ettiğini telkin ve ima eden beyanların mevcudiyeti de masumiyet karinesine aykırıdır (AİHM'nin 21.02.2000 Tarihli Rushidi- Avusturya Kararı; 10.07.2001 Tarihli Lamanna-Avusturya Kararı).

Masumiyet karinesi yalnızca yargı organlarına değil, tüm devlet organlarına yükümlülük getirmektedir. Nitekim Mahkeme 25.08.1993 tarihli Sekanina-Avusturya Kararında, kesinleşmiş yargı kararı olmaksızın bir bakanın sanığı suçlayıcı nitelikte basın açıklaması yapmasını masumiyet karinesinin ihlali olarak değerlendirmiştir. Yine 10.02.1995 tarihli Allenet de Ribemont- Fransa kararında da, masumiyet karinesinin sadece yargı organları açısından bağlayıcı olmadığına altı çizilmiştir. Davaya konu olayda; Aralık 1976'da dönemin Fransız İçişleri Bakanı yüksek düzeydeki polis şeflerinin de katıldığı bir basın açıklamasında, başvuruçuyu birkaç gün önce ünlü bir parlamentere karşı gerçekleştirilen suikastın sorumlusu olarak nitelendirmiştir. Mahkeme yürütülmekte olan bir ceza soruşturması hakkında yetkililerin kamuoyuna bilgi verebileceğini, ancak bu yapılırken masumiyet karinesini ihlal etmeyecek dikkat ve titizliğin gösterilmesi gerektiğini, davaya konu olayda ise, başvuruçunun suçlu olduğuna kamuoyunun inanmasının sağlandığını ve ayrıca yetkili yargısal makamın olayları takdir tarzına da zarar verildiğini ifade ederek, Sözleşmenin 6 ncı maddesinin 2 nci fıkrasının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme 10.10.2000 tarihli Doktoras-Litvanya Kararında da; bir kimsenin yargılanarak bir suçtan dolayı hüküm giymesi aşamasından önce, yetkililerin beyanlarında kullandıkları ifadelerin seçiminin önemini vurgulamıştır.

Son olarak belirtelim ki, masumiyet karinesi yargı organının cezanın ferdileştirilmesi açısından sanığın geçmiş adli sicil kaydını araştırmasına engel değildir (25.08.1987 tarihli Englert-Almanya Kararı). Yine ceza yargılaması sırasında delillerin tespiti ve maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla yapılan kan testleri, solunum testleri gibi tıbbi araştırmalar, parmak izi üzerinde yapılan tetkikler, konutta ve sanığın üzerinde yapılan aramalar masumiyet karinesini ihlal etmez.

BİBLİYOGRAFYA: Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, 2. Baskı, Ankara 2004; Süheyl Donay, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku, İstanbul 1982; Feyyaz Gölcüklü-A. Şeref Gözübüyük, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 4. Bası, Ankara 2003; Sibel İnCEOğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, İstanbul 2002; Metin Fezyioğlu, Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AÜHFD., Cilt:48, Sayı:1-4, 1999, Ankara 2000; Mustafa

Yıldız, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı, İstanbul 1998; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu, (TÜSİAD Yayını) Aralık 2003.